

Възможности и предизвикателства пред някои сектори на българското земеделие в рамките на трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции

Доц. д-р ДИЛЯНА МИТОВА
Институт по аграрна икономика – София
E-mail: dilianamit@gmail.com

„Не съм съгласен с Вашите убеждения, но съм готов да умра за правото Ви да ги изказвате!“
(Волтер)

Целта на настоящата статия е да се направи анализ на възможностите и предизвикателствата пред някои сектори от българското земеделие в рамките на Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ). Изследванията на ефектите от ТПТИ работят с редица допускания, тъй като все още преговорите продължават и параметрите на споразумението не са напълно ясни, освен че то цели основно либерализиране на търговията между ЕС и САЩ.

На база на статистически данни е проследена търговията на България със САЩ (по-конкретно селскостопанската търговия) и са направени изводи за важността на сектор „Селско стопанство“ за сключване на едно такова споразумение. Анализирани са износът и вносът на България със САЩ за 15-годишен период и са посочени тенденциите в търговията със селскостопански стоки, както и най-важните търгувани продукти. Анализирано е въздействието на споразумението за ТПТИ върху секторите „Месно животновъдство“ и „Биологично земеделие“.

България поддържа активни търговски взаимоотношения със САЩ. След присъединяването на страната към ЕС земеделският износ за САЩ дори нараства, като достига през 2014 г. 20,5% от общия износ на България за САЩ и 1,7% от целия аграрен износ на България. В същото време земеделският внос от САЩ за България е около 8,2% от общия внос от САЩ, който за 2014 г. възлиза на 377 млн. долара. Целият износ на България за САЩ за 2014 г. е на стойност 415 млн. долара.

Най-търгуваните стоки от България за САЩ са млечните продукти (сирена и кашкавали), етеричномаслените семена и тютюн. Най-често от САЩ в страната идват тютюни, полуфабрикати и готови храни, както и плодове, и зеленчуци. С намаляване на пречките пред търговията страната дори може да увеличи своя пазар в САЩ, т. е. пазарът ще стане по-достъпен. Друг е въпросът дали в България има достатъчно предлагане, което да потърси реализация на американския пазар.

Отпадането на митата и нетарифните ограничения пред взаимната търговия между България и САЩ ще въздействат и върху секторите „Месно животновъдство“ и „Биологично земеделие“. Българските потребители ще имат възможност да избират между по-богат асортимент земеделски стоки, както и от стоки с по-ниски цени. Важно в случая е този избор да бъде информиран – т. е. да има ясна индикация върху етикетите за състава и произхода на храните. Либерализацията на търговията би довела до по-голяма конкуренция на европейския пазар, в частност при някои продукти като месото например. Конкурентният натиск при месата и месните продукти ще се отрази в по-голяма степен на високосубсидираното селскостопанско производство на Западна Европа, като българските производители няма да са чувствително засегнати, тъй като България и сега е нетен вносител на месо. Може да се очаква дори преместване на производствени инвестиции от Западноевропейските страни у нас, където ресурсите за производство са по-евтини (работна ръка, фуражна база и др.).

Премахването на забраните за внос в ЕС на месо от САЩ, произвеждано с използване на растежни хормони, както и с нехормонални стимулатори на растежа; продукти и храни, съдържащи ГМО и др., е потенциална възможност за засилване на потока суровини за ХВП в Европа и у нас. В същото време ЕС и България трябва внимателно да решат дали биха желали такива суровини да навлязат на нашите пазари, с оглед на по-стриктните европейски стандарти за безопасност на храните и здра-

вето на хората. Отношението към тези въпроси трябва да следва един научнообоснован подход и обществото трябва да има възможност за информиран избор.

В сектора на биологичното производство ТПТИ би улеснило още повече процеса на обмяна на биопродукти и биохрани между България и САЩ, би спомогнало да се обогати асортимента на биопродукти, достигащи до българския потребител, от една страна, а от друга – би осигурило на българския биопроизводител един огромен (над 850 мил. души) пазар за неговите биопродукти. Етеричните масла от роза, лавандула и мента, дивите сушени горски плодове и билки, медът и сиренето могат да се нарекат нишови продукти, с които България би завоювала още по-голям дял на американския пазар.

Българското земеделие може да реализира ползи от ТПТИ чрез нишови продукти – млечни продукти, мед, тютюн, билки, етерични масла, биопродукти, които да намерят прием на многомилионен пазар, какъвто е американският.

Още в края на XX век се споменава идеята за търговско споразумение между САЩ и Европа. През 2011 г. е създадена работна група с техни представители – експерти, като задачата ѝ е да набележи насоки за евентуално споразумение в областта на търговията и инвестициите между двете най-големи икономически сили. През юни 2013 г. беше анонсирано началото на преговорите по споразумението за Трансатлантическо партньорство за търговия и инвестиции (ТПТИ) или Transatlantic Trade and Investment Partnership – ТТИР. Споразумението цели да се премахнат пречките пред търговията в редица икономически сектори, за да се увеличи търговският обмен на стоки и услуги между ЕС и САЩ.

САЩ и Европейската комисия декларираха още на 26.03.2014 г., че: „Ние се ангажираме за провеждане на тези преговори с яснота и по начин, който да получи подкрепа сред нашите общества. САЩ и европейският съюз (ЕС) продължават да споделят същите цели, изложени в окончателния доклад на Работната група на високо равнище за растеж и заетост. Тези цели включват разширяване на достъпа до пазарите за стоки, услуги, инвестиции и поръчки; увеличаване на регулаторната съвместимост при поддържане на високо равнище на здравеопазване, безопасност на труда и опазване на околната среда, които нашите граждани очакват от нас; формулиране на съвместни подходи за правила, които са насочени към световните търговски предизвикателства от общ интерес. Спо-

разумението с висок стандарт ТПТИ ще ни направи по-конкурентоспособни в световен мащаб, както и ще засили икономическия растеж и предоставянето на работни места, включително за малките и средни предприятия“. На страницата на ЕК е записано мотото: „Комисията ще договори разумно и балансирано търговско споразумение със САЩ“. ЕС функционира на принципа на предоставените правомощия и действа единствено в границите на правомощията, които държавите – членки са му предоставили изрично с договори. ЕС има изключителни правомощия относно общата търговска политика – оттук следват и спецификата на процедурата, в която се намираме. Ролята на Европарламента е ключова – евродепутатите могат да влияят на решенията.

Изследванията на ефектите от ТПТИ работят с редица допускания, тъй като все още преговорите продължават и параметрите на споразумението не са напълно ясни, освен че то цели основно либерализиране на търговията между ЕС и САЩ.

Независимо от това, тъй като споразумението е на етап преговори, е необходимо експерти и браншови организации да вземат отношение по него.

Преговорите засягат редица области от икономиката, социалната политика, отношенията между държави и корпорации (защита на чужди инвеститори) и редица други въпроси.

Преговорите за селското стопанство имат три основни компонента – подобряване на ре-

ципрочния достъп до пазара за стоки, услуги, инвестиции и обществени поръчки, географски указания, санитарни и фитосанитарни мерки.

В настоящата статия ще бъде взето отношение по възможностите и предизвикателствата пред някои сектори на българското земеделие (месно животновъдство и биологично земеделие) в рамките на ТПТИ – въз основа на анализ на търговията на България със САЩ през последните 15 години, на база на статистически данни и други източници.

Чисто теоретично, преди да бъде направен по-конкретен анализ, може да се каже, че България би имала икономически ползи от споразумението (и то повече отколкото някои други европейски страни). Всичко това обаче при условие, че се запази правото на европейския (българския) потребител да е защитен чрез прилаганите високи стандарти и изисквания в ЕС към безопасността на храните и здравето на човека, като в същото време му се предлагат повече стоки и възможност за информиран избор.

Двете най-големи икономически общности в света са ЕС и САЩ. Историята ни показва, че когато свободната търговия процъфтява, обществото също се развива добре. От такава историческа, геополитическа, а също и от политикоикономическа гледна точка взаимоотношенията на партньорство между държави и системи е помагало на бизнеса. В същото време по-голямата конкуренция може да създаде определени рискове за някои индустрии или компании. Всички бизнеси, които имат някаква протекция досега, има вероятност да бъдат засегнати в някаква степен. Т. е. ако се влезе в детайли, за различните участници в това споразумение могат да се намерят различни ефекти. Правителството трябва да оцени достойнствата и рисковете от ТПТИ.

Селскостопанска търговия на България със САЩ

За да се вземе отношение по селскостопанската търговия на България със САЩ и евен-

туалното влияние на ТПТИ върху нея, е необходимо първо да се проследи картината на общата търговия между двете страни.

Търговията на България със САЩ представлява един сравнително малък процент от общата търговия на България. Данните в таблицата по-долу показват, че за 2014 г. делът на износа за САЩ е 1,4% от общия износ от България, а делът на вноса от САЩ – 1,1% от общия внос. В проценти тези дялове са намалявали през последните 15 години, но в абсолютни стойности са нараснали, и то в пъти.

Балансът във взаимната търговия между България и САЩ е положителен за България. За 2014 г. износът за САЩ е 1,10 пъти по-голям от вноса от САЩ (415 676 хил. \$ спрямо 377 380 хил. \$). През последните 5 години (2009–2013 г.), по данни на Trade Map, износът на стоки от България за САЩ се увеличава с 15% средногодишно, а вносът от САЩ – с 10% средногодишно. Посоченият ръст е още по-впечатляващ, като се има предвид, че близо 50% от износа на стоки се облага с мита. Може да се каже, че САЩ заема важно място между основните износни пазари за България (извън ЕС). За 2013 г. САЩ е на деветнадесето място като износен пазар за България и на 9 място по значение от страните, извън ЕС. Български стоки навлизат на американския пазар и от други членове на ЕС (чрез т. нар. вериги на предлагането) – български фирми стават доставчици на компоненти за европейски производители, които пък продават част от крайните си продукти на американския пазар (непряк износ от България за САЩ).

Трябва също да се отбележи, че динамиката на търговските взаимоотношения на България със САЩ се развива в ускорена прогресия в годините преди членството на България в ЕС, като след 2007 г. настъпва слаба рецесия в търговския оборот, която постепенно се преодолява през последните няколко години.

Износът на България за САЩ е силно диверсифициран, като основни пера в него са машини, електрическо и електронно оборуд-

ване – 28% от износа; минерални горива и масла – 8% от износа; тютюн и тютюневи изделия – 8%; изкуствени торове – 6%; мед и медни изделия – 5%.

На фона на общата търговия между България и САЩ балансът във взаимната селскостопанска търговия е положителен за България. За 2014 г. селскостопанският износ за САЩ е 2,75 пъти по-голям от вноса от САЩ (85 111 хил. \$ спрямо 30 904 хил. \$).

От горната таблица се вижда, че през последните 15 години българският **селскостопански износ** за САЩ расте както в абсолютни стойности (нараснал е 3,3 пъти, като през 2014 г. прехвърля 85 мил. долара), така и като относителен дял от общия ни износ за САЩ (от 13,4% през 2000 г. на 20,5% през 2014 г.

Следващата таблица ни дава картината на селскостопанския износ за САЩ по продуктови групи.

Основен дял в селскостопанския ни износ за САЩ (2014 г.) имат:

- тютюн – суров и необработен, главно на листа – 20 605 348 \$ (24% от селскостопанския и 5% от общия износ); при необработения тютюн се наблюдава нестабилност на из-

носа – години на растеж се редуват с години на спад.

- подправки и билки, маслодайни семена, главно слънчоглед и медицински растения – 18 233 651 \$ (21% от селскостопанския и 4,4% от общия износ);

- мляко и млечни продукти, и мед – 14 212 432 US\$ (главно сирена и извара – 12 852 699 US\$ – близо 17% от селскостопанския ни износ за САЩ и 3,4% от общия износ за САЩ, и естествен мед – 1 359 733 US\$);

- остатъци от хранителната промишленост – препарати от видовете, използвани за храна за животни – 10 614 088 \$;

- хранителни продукти – зеленчуци, конфитюри, плодови сокове и др. – 8 480 843 \$ (10% от селскостопанския и 2% от общия износ);

- хранителни продукти, приготвени на базата на житни растения и брашна – 4 732 704 \$ (12% от селскостопанския и 2,6% от общия износ);

- вина – 1 740 959 \$;

- череша, временно консервирани – 1 647 048 \$;

- гъби и трюфели – 581 155 \$;

Таблица 1. Външна търговия на България и делът ѝ със САЩ, щатски долари
Table 1. Foreign Trade of Bulgaria and its share with US, USD

Износ – щ. дол. Export	2000	2007	2009	2014
Общо за продукти по комбинираната номенклатура Total of products in the Combined Nomenclature	4 824 629 175	18 438 637 305	16 238 712 589	29 634 405 119
САЩ – USA	189 190 369	423 327 788	253 415 936	415 675 895
Дял на износа за САЩ, % Share of the export to US, %	3,9%	2,3%	1,6%	1,4%
Внос – щ. дол. Import	2000	2007	2009	2014
Общо за продукти по комбинираната номенклатура Total of products in the Combined Nomenclature	6 507 101 207	29 873 135 650	23 354 216 031	35 091 531 391
САЩ – USA	113 746 570	326 533 514	196 315 492	377 380 228
Дял на вноса от САЩ, % Share of the import from US, %	1,8%	1,1%	0,8%	1,1%

Източник: НСИ, Външна търговия, *Trade Map*.
Source: NSI, Foreign Trade, *Trade Map*.

Таблица 2. Селскостопански износ за САЩ, щатски долари
Table 2. Agricultural export to USA, USD

	2000	2007	2009	2014
За САЩ – износ общо Export to US total	189 190 369	423 327 788	253 415 936	415 675 895
Общо селскостопански износ за САЩ Total agricultural exports to the US	25 434 557	64 566 380	78 325 684	85 111 087
Дял на селскостопанския износ за САЩ от общия износ за САЩ Share of agricultural exports to the US of the total exports to the US	13,4%	15,3%	30,9%	20,5%

Източник: *НСИ, Външна търговия, Trade Map.*
Source: *NSI, Foreign Trade, Trade Map.*

Таблица 3. Селскостопански износ по продуктови групи за САЩ, щатски долари
Table 3. Agricultural exports by product group for US, USD

	2000	2007	2009	2014
Общо, в т. ч.: селскостопански износ за САЩ Total agricultural exports to the US, Incl.:	25 434 557	64 566 380	78 325 684	85 111 087
Живи животни Live animals	4 980	1 189		1 617
Меса и карантии, годни за консумация Meat and edible offal	3 983	4 907		
Риби и ракообразни, мекотели и др. водни безгръбначни Fish and crustaceans, mollusks and others aquatic invertebrates	292	238 881	504 331	1 002 057
Мляко и млечни продукти; птичи яйца; естествен мед; продукти от животински произход, годни за консумация, неупоменати, нито включени другаде Milk and milk products; birds' eggs; natural honey; animal products, edible, not specified or included elsewhere	5 729 298	11 351 167	12 002 517	14 212 432
Други продукти от животински произход, неупоменати, нито включени другаде Other products of animal origin, not elsewhere specified or included elsewhere	8 049	4 357	13 372	25 527
Живи растения и цветарски продукти Live plants and floricultural products	7 472	30 743	2 330	20 774
Зеленчуци, растения, корени и грудки, годни за консумация Vegetables, roots and tubers, edible	380 677	429 992	369 699	834 347
Плодове, годни за консумация; цитрусови или пъпешови кори Fruit, edible; peel of citrus fruits or melons	1 377	482 473	384 666	1 651 001
Кафе, чай, мате и подправки Coffee, tea, mate and spices	43 461	139 063	906 037	633 623
Житни растения Cereals	92			1 611
Мелничарски продукти; малц; скорбяла и нишесте; инулин; пшеничен глутен Mill products; malt; starches; inulin; wheat gluten		10 596	20 107	4 187
Маслодайни семена и плодове; разни видове семена, семена за посев и плодове; индустриални или медицински растения; слама и фуражи Oil seeds and fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	659 813	3 700 441	2 970 725	18 233 651

Таблица 3. Продължение
Table 3. Continued

Естествени лакове, клейове, смоли и други растителни сокове и екстракти Gums, resins and other vegetable saps and extracts	50 015	89 081	61 693	170 835
Материали за сплитане и други продукти от растителен произход, неупоменати, нито включени другаде Plaiting materials and other vegetable products, not specified or included elsewhere				
Мазнини и масла от животински или растителен произход; продукти от тяхното разпадане; обработени мазнини за хранителни цели; восъци от животински или растителен произход Fats and oils of animal or vegetable origin; their cleavage products; processed edible fats; waxes of animal or vegetable origin	51	147 126	167 418	175 512
Продукти от месо, риби или ракообразни, мекотели или др. водни безгръбначни Products of meat, fish or crustaceans, mollusks or more. aquatic invertebrates	132 366	373 262	134 243	
Захар и захарни изделия Sugar and confectionery	45 450	16 453	813 929	96 554
Какао и продукти от какао Cocoa and cocoa preparations	86 520	66 542	27 326	439 735
Хранителни продукти, приготвени на базата на житни растения, брашна, скорбяла, нишесте или мляко; тестени сладкарски изделия Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastries	8 107	5 522 428	441 366	4 732 704
Хранителни продукти от зеленчуци, плодове или други части от растения Preparations of vegetables, fruit or other parts of plants	1 591 135	8 548 534	6 823 058	8 480 843
Разни видове хранителни продукти Miscellaneous food products	246 054	256 973	395 274	1 433 682
Безалкохолни и алкохолни напитки, и видове оцет Soft and alcoholic drinks and vinegar	871 327	1 135 836	1 132 673	1 740 959
Остатъци и отпадъци от хранителната промишленост; приготвени храни за животни Residues and waste from food industries; prepared animal fodder		224	18 014	10 614 088
Тютюн и обработени заместители на тютюна Tobacco and manufactured tobacco substitutes	15 564 038	32 016 112	51 136 906	20 605 348

Източник: НСИ.

Source: NSI.

При българския износ за САЩ половината от износа се облага с мита, като за близо 40% от стоковия износ митническата бариера е относително висока (над 2%). За някои стоки митата достигат двуцифрени числа. За 2013 г. еквивалентните адвалорни мита за тютюна и преработените тютюневи изделия по данни на Trade Map са 30,1%, като за непреработения тютюн са 60,4%; за млечните продукти, яйца, мед и животински продукти – 16,6%; сирене и извара – 20,4%; йогурт – 26,4%; зеленчуци – 8,6%; фуражи – 18,1%.

Митата са дадени като еквивалентна адвалорна тарифа, т. е. като % от стойността на износната стока.

Освен износа на стоки от България за САЩ, ТПТИ логично ще засегне и вноса на американски стоки на българския пазар. Той е обособен в няколко основни групи продукти – електрическо и електронно оборудване, машини, минерални горива и масла, и др., и се увеличава с 10% средногодишно през последните 5 години (2009–2013 г., по данни на Trade Map).

От следващата таблица се вижда, че българският **селскостопански внос** от САЩ расте както в абсолютни стойности през последните 15 години (нараснал е 4,2 пъти, като през 2014 г. прехвърля 30 мил. долара), така и като относителен дял от общия ни внос от САЩ (от 6,5% през 2000 г. на 8,2% през 2014 г.). По обем на вноса САЩ е на 23-то място като вносител в България и на седмо място сред страните, извън ЕС.

Следващата таблица ни дава картината на селскостопанския внос от САЩ по продуктови групи.

Основен дял в селскостопанския ни внос от САЩ (2014 г.) имат:

- Безалкохолни и алкохолни напитки, и видове оцет (главно уиски) – 8 163 475 \$ (26% от селскостопанския ни внос от САЩ и 2,2% от общия ни внос от САЩ);
- Тютюн и обработени заместители на тютюна – 7 455 400 \$ (24% от селскостопанския внос от САЩ и 2% от общия ни внос от САЩ);
- Разни видове хранителни продукти – 4 821 928 \$ (15,6% от селскостопанския ни внос от САЩ);

Таблица 4. Селскостопански внос от САЩ, щатски долари

Table 4. Agricultural import from US, USD

	2000	2007	2009	2014
САЩ – внос общо USA – Import total	113 746 570	326 533 514	196 315 492	377 380 228
Общо селскостопански внос от САЩ Total agricultural imports from the US	7 395 003	18 270 892	18 001 728	30 903 841
Дял на селскостопанския внос от САЩ от общия внос от САЩ Share of agricultural imports from the US of total US imports	6,5%	5,6%	9,2%	8,2%

Източник: НСИ, Външна търговия, *Trade Map*.

Source: NSI, Foreign Trade, *Trade Map*.

Таблица 5. Селскостопански внос по продуктови групи от САЩ, USD

Table 5. Agricultural imports by product groups US, USD

	2000	2007	2009	2014
Общо селскостопански внос от САЩ, в т. ч.: Total agricultural imports from the US, Incl.:	7 395 003	18 270 892	18 001 728	30 903 841
Живи животни live animals	1 058	1 656	200	226 844
Меса и карантии, годни за консумация Meat and edible offal	1 261 563	58 413		
Риби и ракообразни, мекотели и др. водни безгръбначни Fish and crustaceans, molluscs and others. aquatic invertebrates	1 700	2 615 016	3 111 430	824 239
Мляко и млечни продукти; птичи яйца; естествен мед; продукти от животински произход, годни за консумация, неупоменати, нито включени другаде Milk and milk products; birds' eggs; natural honey; animal products, edible, not specified or included elsewhere	44 468	68 051	3 423	
Други продукти от животински произход, неупоменати, нито включени другаде Other products of animal origin, not elsewhere specified or included elsewhere	879 383	792 758	264 505	129 853

Таблица 5. Продължение
Table 5. Continued

Живи растения и цветарски продукти Live plants and floricultural products	213	2 020	444	
Зеленчуци, растения, корени и грудки, годни за консумация Vegetables, roots and tubers, edible	189 020	51 933	7 265	2 050 813
Плодове, годни за консумация; цитрусови или пъпешови кори Fruit, edible; peel of citrus fruits or melons	48 610	672 410	1 201 517	2 775 354
Кафе, чай, мате и подправки Coffee, tea, mate and spices	45 016	47 324	35 078	24 107
Житни растения Cereals	471 321	327 457	708 876	485 923
Мелничарски продукти; малц; скорбяла и нишесте; инулин; пшеничен глутен Mill products; malt; starches; inulin; wheat gluten	15 778		1 803	14 426
Маслодайни семена и плодове; разни видове семена, семена за посев и плодове; индустриални или медицински растения; слама и фуражи Oil seeds and fruits; miscellaneous grains, seeds and fruit; industrial or medicinal plants; straw and fodder	264 411	430 313	90 012	1 991 907
Естествени лакове, клейове, смоли и други растителни сокове и екстракти Gums, resins and other vegetable saps and extracts	1 533	64 104	78 674	23 543
Материали за сплитане и други продукти от растителен произход, неупоменати, нито включени другаде Plaiting materials and other vegetable products, not specified or included elsewhere	96		999	
Мазнини и масла от животински или растителен произход; продукти от тяхното разпадане; обработени мазнини за хранителни цели; восъци от животински или растителен произход Fats and oils of animal or vegetable origin; their cleavage products; processed edible fats; waxes of animal or vegetable origin	149 417	583 265	500 827	121 133
Продукти от месо, риби или ракообразни, мекотели или др. водни безгръбначни Products of meat, fish or crustaceans, mollusks or more. aquatic invertebrates	38 774	3 312		391
Захар и захарни изделия Sugar and confectionery	26 472	71 026	71 229	77 868
Какао и продукти от какао Cocoa and cocoa preparations	1 110	12 780	160 339	545 450
Хранителни продукти, приготвени на базата на житни растения, брашна, скорбяла, нишесте или мляко; тестени сладкарски изделия Preparations of cereals, flour, starch or milk; pastries	36 270	50 283	43 864	32 504
Хранителни продукти от зеленчуци, плодове или други части от растения Preparations of vegetables, fruit or other parts of plants	55 650	186 014	69 702	322 435
Разни видове хранителни продукти Miscellaneous food products	422 837	2 228 986	3 057 743	4 821 928
Безалкохолни и алкохолни напитки и видове оцет Soft and alcoholic drinks and vinegar	1 799 596	3 324 905	5 203 222	8 163 475
Остатъци и отпадъци от хранителната промишленост; приготвени храни за животни Residues and waste from food industries; prepared animal fodder	1 014 935	5 710 535	556 063	816 248
Тютюн и обработени заместители на тютюна Tobacco and manufactured tobacco substitutes	625 772	968 331	2 834 513	7 455 400

Източник: НСИ.

Source: NSI.

- Плодове, годни за консумация; цитрусови или пъпешови кори (предимно бадеми) – 2 775 354 \$ (9% от селскостопанския ни внос от САЩ);

- Зеленчуци, растения, корени и грудки, годни за консумация (предимно фасул) – 2 050 813 \$ (6,6% от селскостопанския ни внос от САЩ);

- Маслодайни семена и плодове – 1 991 907 \$ (6,5% от селскостопанския ни внос);

- Фъстъци – 1 484 918 \$ (4,8% от селскостопанския ни внос от САЩ);

- какао и продукти от какао – 545 450 \$ (1,7% от селскостопанския ни внос от САЩ).

Данните за външната търговия показват, че от общо 100 групи продукти, които България внася от САЩ, само 8 са с нулево мито. За някои групи продукти, и то точно в сферата на селското стопанство (млечни продукти, яйца, мед, месо, захар), митата са от порядъка на 40–50% (месо – 45,1%, млечни продукти – 42%, изделия от месни продукти – 19,5%). За вноса на тютюн от САЩ митата са 29,2%; за разните видове хранителни продукти – 9,5%.

Може да се направи извод, че България търгува все по-интензивно със САЩ през последните години – както износът на стоки, така и на услугите нараства, и този износ е силно диверсифициран. Износът на селскостопански стоки за САЩ представлява 1/5 от общия износ на България за САЩ. Експортната ни насоченост към САЩ е с продукти, в които имаме силни традиции – млечни продукти, тютюн, билки, етерични масла, вина. Това са нишови продукти за пазара в САЩ. С тези продукти на пазара на ЕС няма да сме конкурентоспособни. (например българското бяло саламурено сирене (овче и краве) не може да се идентифицира на пазара на ЕС, не можем да го кръстим „Българско бяло саламурено сирене“, защото гръцката ФЕТА вече е със защитено наименование – така че пазарът на САЩ дава възможност българското саламурено сирене да намери добър пласмент). Логично е да се заключи, че очакваното премахване на митата би имало пряк положителен ефект за стоките от българския

износ, които досега са били облагани с такива, и в тази връзка ТПТИ би допринесло България да пласира още по-големи количества от тези продукти на американския пазар – т. е. едно евентуално премахване на митата би улеснило износа ни, особено на по-нискоконкурентни стоки, за които в момента митата са относителна пречка.

Вносът на селскостопански стоки от САЩ представлява 1/12 част от общия внос на България от САЩ. Евентуалното премахване на митата чрез ТПТИ ще засегне директния внос от САЩ за България – ще имаме обогатяване на асортимента и по-ниски цени на някои стоки, както и информиран избор за потребителя. Засилването на конкуренцията на вътрешните пазари винаги пречи на създаването на монополи, води до снижаване на цените, разширява и обогатява избора на потребителите. Тук важен е въпросът за стриктното обозначаване на съставките и произхода на храните върху етикетите и др. Т. е. от гледна точка на потребителя споразумението би било добро само при условие, че то запазва стандартите, свързани с безопасността на храните и здравето на човека и на животните, както те са определени в законодателството на ЕС, и гарантира, че не се подкопават основни ценности на ЕС като принципа на предохранителните мерки.

Естествено либерализацията на търговията би довела до по-голяма конкуренция на европейския пазар, в частност при някои продукти като месото например. Тъй като България е нетен вносител на месо, високосубсидираното селскостопанско производство на Западна Европа би било засегнато в много по-голяма степен от нашето.

Премахването или намаляването на нетарифните бариери, (санитарните и фитосанитарни стандарти и процедури, и др.) би имало положителен ефект само:

- ако се работи и по съвместимостта на регулаторните режими, като бъде напълно ясно определено кои мерки се отнасят до мерките във връзка с техническите пречки пред търговията и излишната административна тежест, и формалности, и кои мерки са свърза-

ни с основните стандарти и регламенти, и не трябва да бъдат променяни;

- ако се зачитат чувствителните продукти от двете страни – при които производителите от ЕС ще са изложени на прекален натиск от пряката конкуренция (например, когато регулаторните условия и свързаните с тях производствени разходи в ЕС се различават от тези зад океана).

Т. е. унифицираните регулационни стандарти ще намалят разходите за бизнеса, но задължително в същото време трябва да поддържат високи стандартите за здравеопазване, безопасност и опазване на околната среда.

Въздействие на споразумението за ТПТИ върху сектор „Месно животновъдство“

Въздействието на споразумението за ТПТИ върху сектор „Месно животновъдство“ трябва да се разглежда през призмата на състоянието на сектора и на проблемите в българското земеделие, и в частност в месното животновъдство, които са много сериозни, базови проблеми. Животновъдството като цяло и всички сектори в месното животновъдство бяха драстично засегнати от икономическите и политически промени през последните 25 години и се характеризират с на-

маление в броя на животните и произведената продукция.

Проблемите в месното животновъдство – ниска производителност и ефективност на производството, ограничени инвестиционни възможности за малките и средни стопанства, дуалистична структура на сектора и други водят до факта, че намалява предлагането на месо, не се задоволява вътрешният пазар с такива продукти. Ето защо България е нетен вносител на месо (самозадоволяването с месо през последните 5 години се движи в рамките на 49–57%).

Данните за производството на месо от преживни животни показват, че в сектора липсва все още утвърдено специализирано породно направление. Причините за това са различни – както организационно-производствени, така и пазарни, поради недиференцираното ценово изкупуване на животните от стопанства с установена месна специализация.

В хранителната диета на българина първо място се пада на пилешкото месо, следвано от свинското и накрая – месото от едър и дребен рогат добитък. Данните свидетелстват за забележим спад както в броя животни, така и в произвежданата продукция. Свиневъдството има определящо значение в добива на червени меса в България – 69,4% от общия добив на червено месо, и 87,6% от промишле-

Таблица 6. Показатели за месното животновъдство – брой животни и продукция
Table 6. Indicators for meat livestock – number of animals and products

	2000	2013
Свине, хил. бр. Pigs, thousands	1 512,3	586,4
Свине клан. тегло, хил. т. Pigs deadweight thousand tons	242,8	72,9
Продадени свине в живо тегло, хил. т. Sold pigs in live weight thousand tons	366,4	115,5
Птици, хил. бр. Birds, thousands	19 512 (2004 г.)	13 213
Птиче месо, хил. т. Poultry, thousand t	105	98
Говеда, хил. бр. Cattle, thousands	681,7	575,6

Източник: НСИ и МЗХ, отдел „Агροстатистика”.
Source: NSI and MAF, Agrostatistics.

ното производство на червено месо. Тенденцията е тази определяща роля да се запази в следващите години. Предлагането на свинско месо е много далеч от нуждите на вътрешното търсене – промишленото производство задоволява по-малко от 30% от пазара, 13–14% са продукт на домашните стопанства, а останалите 56–57% са от внос.

Производството на свинско месо в България в последните години се характеризира с нисък растеж и сериозни колебания. Реструктурирането на сектора след присъединяването ни към ЕС довежда до интензифициране на производството. Броят на земеделските стопанства със свине през 2012 г. е 32 769 и 81,8% от всички прасета са в стопанства с 1 000 и повече животни. Има 59 ферми с 1 000 и повече свине, а 6 ферми имат повече от 20 000 глави.

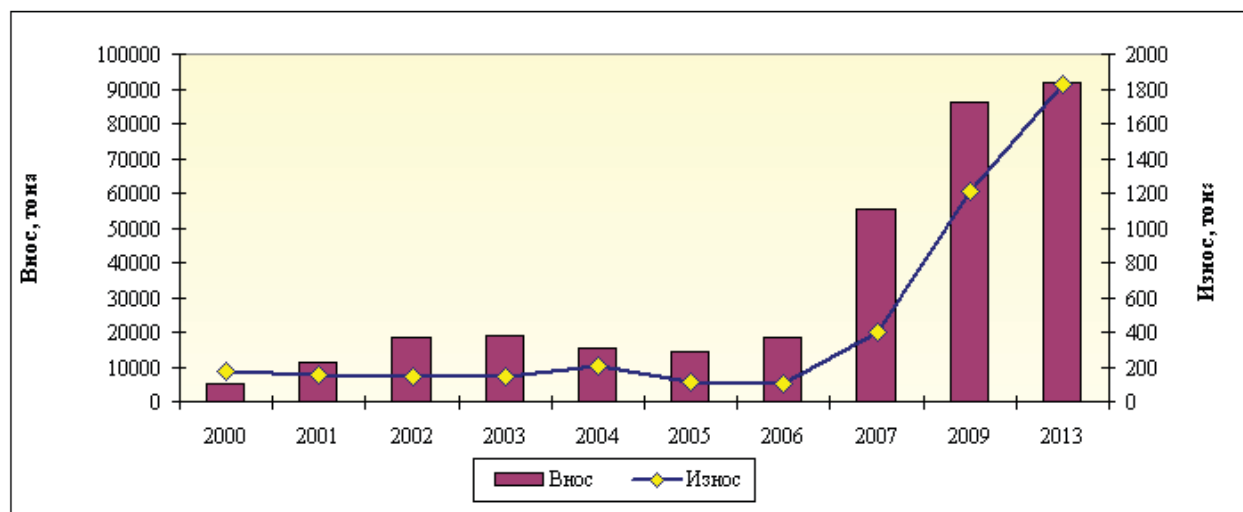
Впечатление прави, че при производството на свинско месо преобладава добивът в специализирани кланици. Именно в тях производството ще продължи да се повишава, поради индустриализирането на свиневъдството и нарастването на броя животни в големите производствени единици.

Производството на свинско и птиче месо у нас не е достатъчно за задоволяване на въ-

трешното потребление, поради което всяка година се внасят големи количества, главно от ЕС. Внесените количества свинско и пилешко месо са предназначени преди всичко за нуждите на преработвателната промишленост. По-малка част от вноса се насочва за предлагане в търговските вериги.

Свинско месо се внася предимно от Испания, Германия, Франция и Белгия, основно замразено месо (около 50% от общия внос) – за нуждите на месопреработвателната промишленост. При очаквано относително запазване на вътрешното производство и търсенето около равнището от 2013 г., през близките няколко години не се прогнозира съществено изменение на вноса на свинско месо и сланина. В близките години се предвижда износът на свинско месо да остане сравнително малък, тъй като недостигът му на вътрешния пазар не предполага да се реализира голям износ.

Относителният дял на произведеното птиче месо в структурата на националния месодобив се увеличава непрекъснато през последните години. По консумация на продукти от птицевъдството България е близо до равнището на тези показатели в ЕС. Това е обусловено главно от по-ниската (и така по-при-

Фиг. 1. Внос и износ на свинско месо, т

Fig. 1. Import and export of pork, t

Източник: НСИ. / Source: NSI.

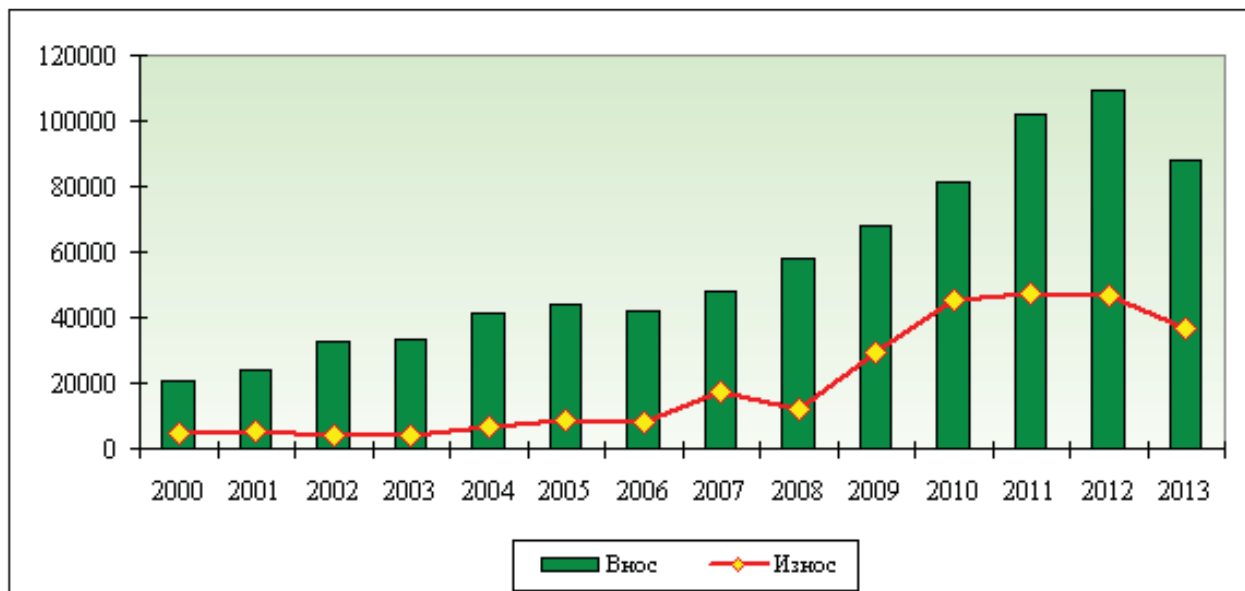
емлива и поносима) цена на птичето месо, а също така и на преработените от него продукти. Въпреки че производството на птиче и по-специално на пилешко месо изглежда много перспективно както от гледна точка на вътрешния пазар, така и за износ, успехите зависят от постигането на консолидация и формиране на икономии от мащаба. Промисленият добив на птиче месо в България се определя от големите птицевъдни ферми. Техният стремеж е към преоборудване, окомплектоване и модернизиране на материалната база.

Вносът на птиче месо бележи трайна тенденция на увеличаване, което се дължи на факта, че то е предпочитано от потребителите поради вкусовите си качества, по-ниските цени, в сравнение с цените на останалите видове месо, а също така и поради повишената култура на българския потребител относно здравословното хранене (търсят се по-леки, бели меса). Ниските импортни цени на птиче месо от страни – зърнопроизводителки като Бразилия и някои европейски страни, където себестойността е по-ниска, също допринасят за увеличаване на вноса. През 2013 г. вносът на птиче месо възлиза на 87 900 тона.

Аналогично на свиневъдството и птицевъдството намалява броят на животните и в сектор „Говедовъдство“ – едър и дребен рогат добитък, както и продукцията от тях. Броят на ЕРД от 628,3 хил. броя през 2006 г. пада на 526,1 хил. броя през 2012 г. За сравнение – в същото време броят на животните в Дания и Холандия се задържа на стабилни нива. В България половината от произведеното месо е от крави и то от животни, отпаднали от млечното направление. Вносът на говеждо месо ще продължи да надвишава значително износа, с цел задоволяване на нуждите на месопреработвателната промишленост и производството на месни продукти. Като абсолютна стойност обаче този внос е малък – 7,11 хил. тона за 2013 г.

Предизвикателствата пред българското месно животновъдство са много и чрез евентуално постигане на ТПТИ може да се открият както възможности, така и някои предизвикателства пред този сектор – за производителите, потребителите и търговските потоци.

Възможно е да се преразпределят потоците на вносно месо, като част от тях дойдат от

Фиг. 2. Внос и износ на птиче месо, т
 Fig. 2. Import and export of poultry meat, t
 Източник: НСИ. / Source: NSI.

по-конкурентоспособния американски сектор на месното говедовъдство, за сметка на вноса от ЕС и други трети страни. До известна степен при същия сценарий биха били засегнати и секторите „Свиневъдство“ и „Птицевъдство“. Досега България внася основно пилешко месо от Тайланд и Бразилия; свинско – от Испания, Германия, Франция, Белгия; говеждо – от Ирландия; и др. Една либерализирана търговия би отворила възможност за внос на пилешко, свинско и говеждо месо от САЩ. В момента митата за внос на месо и месни продукти от САЩ са от порядъка – месо – 45,1%, изделия от месни продукти – 19,5%. Високите мита, които ЕС има за внос на месо от САЩ, са свидетелство за протекционистичната политика на ЕС към този сектор, както и опасенията от по-ниска конкурентност на месата от ЕС спрямо тези от САЩ. С премахването на митата е възможно да се увеличи вноса на месо и месни продукти от САЩ, особено от сектори, недостатъчно развити в България, като „Говедовъдството“.

От гледна точка на производителя – ТПТИ ще е предизвикателство по-скоро за високо-субсидираното месно производство на Западна Европа, което ще се конкурира с американското, защото е по-ефективно, благодарение на икономии от мащаба, по-ниски производствени разходи и др. Т. е. споразумението би довело до по-голям конкурентен натиск върху цените на европейския пазар и по-специално при месото (цялото европейско месно животновъдство поради редица причини има по-ниска конкурентоспособност от американското). По принцип и националното, и като цяло европейското производство на говеждо трудно може да устои на конкурентния натиск, най-вече от Южна Америка и САЩ, поради по-високите производствени разходи и повече, и по-скъпи регулации в ЕС (това важи и за българския пазар, но не с такава сила, защото България е нетен вносител на месо). Например ЕС и САЩ имат различни възгледи по отношение на някои области на регулирането на храните. Такъв е случаят с рактопамина, нехормонална добавка за увеличаване на растежа, с който са хранени

около 80% от прасетата и 30% от кравите в САЩ, но който в момента е забранен в Европа. ЕС има нулева толерантност към всякакви храни, които съдържат рактопамин, тъй като не ги определя за достатъчно безопасни, за да влязат в хранителната верига. Тези разлики в регулаторната среда създават различни конкурентни предимства на производителите от двете страни на океана по отношение на разходите и ефективността, и допълнително намаляват конкурентоспособността на европейските животновъди.

Трябва да се търси възможност при обсъждане на ТПТИ да се осигурят равнопоставени условия, като се разглеждат като чувствителни онези продукти, при които пряката конкуренция би изложила производителите от ЕС и България на прекомерен натиск, например в случаите, в които регулаторните условия и свързаните с тях производствени разходи в ЕС и България се различават от тези в САЩ. В преговорите до момента се предвижда залагането на защитни механизми, с които при възникване на криза на пазара на месо на европейския пазар и опасност от фалит на фермери, да се въведат квоти и ограничения за внос, като временна мярка, така че да се защитят при извънредна ситуация европейските производители.

Либерализацията на търговията би имала положителни ефекти за потребителите на месо и месни продукти, като ТПТИ би довело до увеличаване на асортимента и по-ниски цени на някои стоки. Българското население има ниска покупателна способност и консумацията на месо на глава от населението по данни на НСИ е сравнително ниска – приблизително 11 кг пилешко месо, 8 кг свинско, 1,2 кг от дребен рогат добитък и едва 0,8 кг говеждо; колбаси 10 кг. За сравнение, по данни на FAPRI консумацията на месо на 1 американец е приблизително 200 паунда (около 100 кг. годишно). Цените на едро на 1 паунд говеждо в САЩ са около 2 долара, свинско – 0,92 \$; бройлери – 1 \$, и пуйки – 1,63 \$, което е по-ниско средно с около 5% от европейските цени, но сравнителните предимства на международните пазари се определят и от ва-

лутните курсове. Очаква се през следващите 10 години ръст в износа на говеждо, свинско и пилешко месо – т. е. САЩ биха спечелили чрез увеличение на експорта чрез ТПТИ.

ТПТИ би донесло ползи за потребителя не само с получаването на по-голямо разнообразие и по-ниски цени, но и в разширения достъп до консумацията на продукти, които в момента са с намалена консумация именно поради прилаганата скъпа митническа политика. Например консумацията на говеждо месо в България е намаляла значително след 2007 г., което се дължи и на високите мита за внос на по-евтино говеждо месо от други пазари. В тази връзка, чувствителен пред потреблението е въпросът за ГМО. Европейските правила в това отношение са много по-строги, в сравнение със съответните правила в САЩ, където ГМО са вече част от американското земеделие. Според данни на Джон Хилари в „ТПТИ – харта за дерегулации, атака срещу работните места и края на демокрацията“, март 2015 г., около 70% от продаваните днес в американските супермаркети полуфабрикати съдържат генномодифицирани съставки, докато в европейските не се предлагат такива. В случай като този смятаме, че е много трудно системите да станат съвместими, тъй като чрез съответните си законодателства сме взели различни демократични решения за избора на подходящите правила за нашите общества и ТПТИ не бива да внася промени в тези разпоредби. Това се отнася и за третираното с хормони месо – пак според същия източник в производството на над 90% от американското говеждо месо се използват животински хормони на растежа, а ограниченията на ЕС за внос на подобно месо датират още от 1988 г. Същият е случаят и с дезинфекционните процедури с хлор на пилешкото месо, идващо от индустрията, които до голяма степен са забранени в ЕС (от 1997 г.) – позволено е само изплакването с гореща вода, докато американските производители на пилета и пуйки третират закланите птици с хлорни продукти преди те да достигнат до потребителя.

При преговорите, относно санитарните и фитосанитарните мерки, и мерките във връзка

с техническите пречки пред търговията, трябва да се зачита правото на двете страни да управляват рисковете в съответствие с равнищата, които считат за подходящи, с цел защита на живота и здравето на хората, животните или растенията. Т. е. преговарящите от двете страни трябва да определят и да изяснят кои регулаторни мерки и стандарти са от основно значение и не могат да бъдат излагани на риск; кои могат да бъдат обект на общ подход; в кои области е желателно взаимно признаване въз основа на общ висок стандарт и стабилна система за пазарен надзор; кои са областите, в които е възможен просто по-добър обмен на информация, въз основа на опита на протичащите от година и половина преговори. Тук стои въпросът за информиран избор на потребителя, за стриктното обозначаване на съставките и произхода на храните върху етикетите и др. Споразумението би било добро, ако не снижава по-високите европейски стандарти по отношение на санитарните и фитосанитарните мерки.

Ето защо ТПТИ в сектора на снабдяването с месо поставя въпроси както пред потребителите, за които е важно да имат възможност за вземане на информиран избор, така и пред нашите производители на месо. Те вероятно няма да бъдат засегнати в толкова голяма степен от едно Споразумение, защото проблемът пред тяхната успешна ефективност е по-скоро в по-високите разходи за опериране на пазара и в изоставането в продуктивността, а и изкупните цени в България са дори по-ниски от тези в ЕС и САЩ. Има вероятност за допълнителни положителни последици от едно споразумение – преместване на производствени инвестиции от Западноевропейските страни у нас, където ресурсите за производство са по-евтини (работна ръка, фуражна база и др.).

Въздействие на споразумението за ТПТИ върху сектор „Биологично земеделие“

Въздействието на споразумението за ТПТИ върху сектор „Биологично земеделие“ трябва да се разглежда през призмата на състояние-

то на сектора, проблемите в него и перспективите за развитие. В последните няколко години биологичното земеделие е един от секторите, който в условията на криза се развива с бързи темпове, като непрекъснато нарастват площите и броят на операторите, включени в система на контрол. Причините са свързани както с много добрите предпоставки за развитие на биологичното земеделие у нас – запазени от екологична гледна точка райони; осведомеността и желанието на потребителите да се хранят здравословно; осъзнатите ползи за околната среда и селските райони; подпомагане на биологичните производители по Програмата за развитие на селските

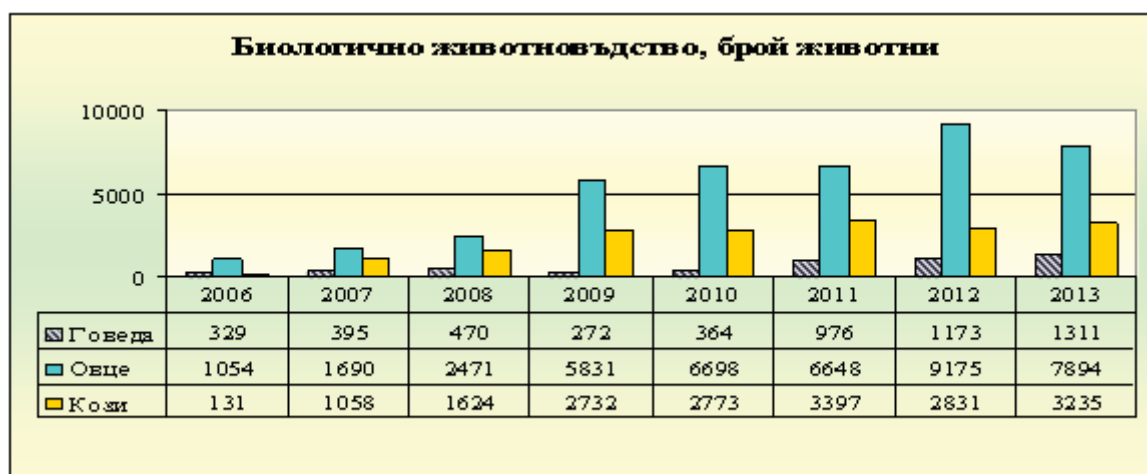
райони; популяризиране на ползите за производителите и потребителите на този вид продукти и храни; така и с добрия прием на биопродуктите на външните пазари.

За периода 2006–2013 г. данните показват, че в България интересът към развитието на биологично производство в селското стопанство нараства – за 2013 г. този показател е 1,12%. Основният фокус в производството на биологични продукти в България е поставен върху многогодишните култури, но все повече място намират и зеленчуците, плодовете и зърнените култури. Площите с биологично земеделие се увеличават както в световен мащаб, така и у нас – най-вече благодарение

Таблица 7. Площи в биологичното производство, ха
Table 7. Areas in organic production, ha

	2006	2007	2013
Всичко площи в система на контрол (в преход и преминали прехода) All areas in the system of control (in transition and transitioned)	5952	15224	56287
Общо култивирани площи Total cultivated area	4691	13646	37906
Постоянни ливади и пасища, ха Permanent meadows and pastures, ha			15476
Свободна земя/угар Vacant land/fallow	1261	1578	2905
Диворастящи култури Wild plants	118243	397354	678025

Източник: МЗХ, по данни на контролиращите органи на биологичното производство.
Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

Фиг. 3. Биологично животновъдство
Fig. 3. Organic livestock

Източник: МЗХ, по данни на контролиращите органи на биологичното производство.
Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

на плащанията от ЕС. През 2013 г. площите с БЗ са се увеличили до 56 287 ха, или 9,4 пъти спрямо 2006 г. Само за сравнение – площите с БЗ в ЕС през 2003 г. са били 5 932 426 ха, а през 2010 г. – 9 179 900 ха (увеличение около 2 пъти) за 8-годишен период.

Бавно, но сигурно нараства и броят на животните, отглеждани с методите на БЗ у нас.

В системата на контрол през 2013 г. са и 117 360 пчелни семейства. Предпоставка за увеличението през последните години е търсенето на биологичния пчелен мед на европейския и световен пазар.

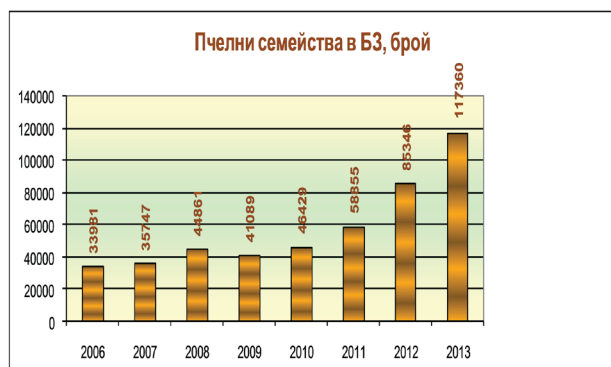
Производството на мед нараства съответно от 1 263 тона през 2011 г. на 2 718 тона през 2013 г. По-голямата част от него се изнася на световния пазар. Еволюцията на площите с БЗ и на броя животни в БЗ трябва да се разглежда заедно с нарастване броя на стопанствата в този сектор, което дава представа за интереса на земеделските производители и други оператори към сектора. Данните сочат, че е налице тенденция на нарастване броя на биологичните стопанства – през 2013 г. броят на операторите в БЗ е 3 123. От тях 3 015 са земеделски производители. Спрямо 2007 г. нарастването е почти 10 пъти.

Бъдещото развитие на пазара на биологични продукти е силно повлияно от това, което ще се случи на световните пазари на храни и

как потребителите ще реагират на тази глобализация. Пазарът на биологични продукти е един от най-бързоразвиващите се пазари в световен мащаб. Годишно нараства с 10–15%. Характерно за пазарите на Европа и Северна Америка е, че предлагането изостава от търсенето и се налага внос.

Националните и международни пазарни възможности за българските биологични продукти все още не са напълно определени. Пазарът на биопродукти в България изпреварва значително производството. Същевременно търсенето на биопродуктите на вътрешния пазар не е голямо, но расте. Национална статистика относно пазара на биопродукти не се води (анкетата, проведена от Биоселена и маркетинговото проучването на Витоша Рисърч, 2009 г., са единствените проучвания, правени в България).

В България, по различни данни, между 80% и 95% от биологично произведените у нас храни се изнасят, предимно на европейския пазар. Износът е насочен най-вече към Германия, Холандия, Франция и Италия. Има износ и за САЩ, Сингапур и Арабския свят, Япония, Корея и Канада. България е един от най-големите износители на диви сушени горски плодове и билки. Изнасят се също замразени плодове – ягоди, малини и боровинки, както и биологичен мед, етерични масла от роза, лавандула и мента – не само в Европа, но и в САЩ, и в Япония. Български биопродукти, изнасяни на международния пазар, и броят износители е проследен по данни от анкетите, направени от Vitosha Research (2009). Данните сочат, че най-често на международния пазар се изнасят биопродукти от сферата на селското стопанство – билки (25% от износителите); пресни плодове (22,7% от износителите); пресни зеленчуци (15,9% от износителите); замразени зеленчуци и плодове (18,2% от износителите); мед (6,8% от износителите); етерични масла (15,9% от износителите); козметика, различна от бяла и санитарна (6,8%); парфюми, тоалетни води и лосиони (6,8%); гъби (пресни или сушени) – 4,5%; сирене (2,3%); кашкавал (2,3%); сладко, конфитюр (2,3%); друго (20,5%).

Фиг. 4. Биологично пчеларство

Fig. 4. Organic Beekeeping

Източник: МЗХ, по данни на контролиращите органи на биологичното производство.

Source: Ministry of Agriculture and Food, on the basis of certification bodies' year reports.

Износителите реализират биологичните продукти както под марката на производителя, така и под марката на друга фирма или организация. Мнозинството от износителите са на мнение, че като цяло българските биологични продукти са конкурентоспособни на чуждите пазари, защото: не отстъпват по качество на чуждите; ниските цени; по-ниската себестойност; стриктното изпълняване на изискванията от страна на българските производители; отговарят на всички изисквания и стандарти; поради своята уникалност; пароматни са от вносите.

БЗ в България е в начален стадий на своето развитие, но потенциалните възможности пред него са много големи и то се развива с бързи темпове. За периода 2006–2013 г.: близо 10 пъти увеличение на броя на биологичните оператори; близо 10 пъти увеличение на площите в биологично производство (в преход и преминали прехода); 4 пъти увеличаване броя на говедата; почти 8 пъти увеличаване броя на овцете; 24 пъти увеличаване броя на козите; почти 4 пъти увеличаване броя на пчелните семейства. Със стартирането на новата ПРСР 2020, очакванията за развитие на БЗ у нас са площите и продукцията да се увеличават, като биологичното животновъдство за пръв път ще бъде осигурено подпомагане. Оттук темпът на нарастване на броя на биологичните производители и биосертифицираните площи ще продължи да нараства, като с най-добри възможности са продуктите: диви сушени горски плодове и билки, замразени плодове – ягоди, малини и боровинки, етерични масла от роза, лавандула и мента, биологичен мед, бяло саламурено сирене, пресни плодове и зеленчуци (домати, краставици, корнишони, грозде, малини, ягоди), кисело мляко.

ТПТИ е една много добра възможност за разширяване на пазара за биопродукти. През 2012 г. бе сключено споразумение между ЕС и САЩ за взаимно признаване на био/organic сертификати, т. е. за еквивалентност на биологичните продукти, което позволява на американските и европейски производители на биологични храни да продават по-лесно свои-

те продукти през Атлантика. Споразумението бе подписано в германския град Нюрнберг на Световния панаир за биологични продукти BioFach – най-голямото търговско изложение на биопродукти в света.

В резултат на това Споразумение биологичните продукти, сертифицирани както в САЩ, така и в ЕС, могат да бъдат продавани като биологични във всеки от двата региона на света от 1 юни 2012 г., което намалява бюрократичните процедури и разходите на производителите им при търговията между двата континента. Партньорството между ЕС и САЩ се предполага да създаде здрава основа за насърчаване на биоземеделието в полза на разрастващия се отрасъл, в подкрепа на заетостта и стопанската дейност в глобален мащаб. От друга страна, Споразумението увеличава прозрачността във връзка със стандартите за биологично производство, повишава доверието и признанието на потребителите по отношение на биохраните и биопродуктите. Преди това земеделските производители и дружествата, които искаха да търгуват с продукти от двете страни на Атлантическия океан, трябваше да получат отделни сертификати по два отделни стандарта, което означаваше двойни такси, проверки и административни формалности.

ТПТИ би улеснило още повече процеса на обмяна на биопродукти и биохрана между България и САЩ, би спомогнало да се обогати асортиментът на биопродукти, достигащи до българския потребител, от една страна, а от друга – би осигурило на българския биопроизводител един огромен (над 850 мил. души) пазар за неговите биопродукти. Етеричните масла от роза, лавандула и мента, дивите сушени горски плодове и билки, медът и сиренето могат да се нарекат нишови продукти, с които България би завоювала още по-голям дял на американския пазар.

Заклучение

България поддържа активни търговски взаимоотношения със САЩ. След присъединяване на страната към ЕС земеделският из-

нос за САЩ дори нараства, като достига през 2014 г. 20,5% от общия износ на България за САЩ и 1,7% от целия аграрен износ на България. В същото време, земеделският внос от САЩ за България е около 8,2% от общия внос от САЩ, който за 2014 г. възлиза на 377 млн. долара. Целият износ на България за САЩ за 2014 г. е на стойност 415 млн. долара.

Най-търгуваните стоки от България за САЩ са млечните продукти (сирена и кашкавали), етеричномаслените семена и тютюн. Най-често от САЩ в страната идват тютюни, полуфабрикати и готови храни, както и плодове и зеленчуци. С намаляване на пречките пред търговията страната дори може да увеличи своя пазар в САЩ, защото те биха станали дори още по-достъпни. Друг е въпросът дали в България има достатъчно предлагане, което да потърси реализация на американския пазар.

Отпадането на митата и нетарифните ограничения пред взаимната търговия между България и САЩ ще въздейства и върху секторите „Месно животновъдство“ и „Биологично земеделие“. Българските потребители ще имат възможност да избират между по-богат асортимент земеделски стоки, както и такива с по-ниски цени. Важно в случая е този избор да бъде информиран – т. е. да има ясна индикация върху етикетите за състава и произхода на храните. Конкурентният натиск при месата и месните продукти ще се отрази в по-голяма степен на западноевропейските производители, като българските производители няма да са чувствително засегнати, тъй като България и сега е нетен вносител на месо. Може да се очаква дори преместване на производствени инвестиции от Западноевропейските страни у нас, където ресурсите за производство са по-евтини (работна ръка, фуражна база и др.).

Премахването на забраните за внос в ЕС на месо от САЩ, произвеждано с използване на растежни хормони, както и с нехормонални стимулатори на растежа; продукти и храни, съдържащи ГМО и други е потенциална възможност за засилване на потока суровини за ХВП в Европа и у нас. В същото време ЕС

и България трябва внимателно да решат дали биха желали такива суровини да навлязат на нашите пазари, с оглед на по-стриктните европейски стандарти за безопасност на храните и здравето на хората. Отношението към тези въпроси трябва да следва един научнообоснован подход и обществото трябва да има възможност за информиран избор.

В сектора на биологичното производство ТПТИ би улеснило още повече процеса на обмяна на биопродукти и биохрани между България и САЩ, би спомогнало да се обогати асортимента на биопродукти, достигащи до българския потребител, от една страна, а от друга – би осигурило на българския биопроизводител един огромен (над 850 мил. души) пазар за неговите биопродукти. Етеричните масла от роза, лавандула и мента, дивите сушени горски плодове и билки, медът и сиренето могат да се нарекат нишови продукти, с които България би завоювала още по-голям дял на американския пазар. Т. е. българското земеделие може да реализира ползи чрез нишови продукти – млечни продукти, мед, тютюн, билки, етерични масла, биопродукти, които да намерят прием на многомилионен пазар, какъвто е американският.

ТПТИ съдържа както възможности, така и рискове за европейския и българския селскостопански сектор. Затова преговорите за селското стопанство трябва да отразяват както офанзивните, така и дефанзивните интереси на селскостопанския сектор на ЕС и България по отношение премахването или намаляването на тарифните и нетарифни бариери, включително санитарните и фитосанитарни стандарти и процедури, така че производителите и потребителите от ЕС и България да реализират действителни ползи от достъпа до пазара на САЩ и на американските стоки до европейския (респективно българския) пазар.

Не трябва да се забравя, че Споразумението не е само търговско. То засяга и много други аспекти. В много случаи корените на настоящите диспути са много по-дълбоки и се отнасят до фундаментални разминавания относно ролята на държавата, концепцията за риска и по общата законова и институцио-

нална рамка на всяка страна. Главните залози на ТПТИ едва ли са зависими от селскостопанския сектор – целият износ на селскостопански стоки и хранителни продукти от ЕС за САЩ е само неголяма част – 28% от общия износ от ЕС за САЩ – 288 263 мил. евро за 2013 г., а вносът – 196 098 мил. евро. (въпреки това, през годините в трансатлантическия диалог има прогрес за селското стопанство:

2006 г. – за взаимно признаване на винените практики и географските означения за вино;

2003 г. – за някои санитарни мерки при търговията с живи животни и продукти;

2012 г. – Споразумение за взаимно признаване на биологичните продукти;

2013 г. – ЕС–САЩ бананово споразумение;

2005 г. – споразумение за олющен ориз и др.

Залозите са свързани до голяма степен с другите сектори на икономиката и с глобални предизвикателства, издигнати от ТПТИ. Т. е. цената, която би се платила, ако не се сключи ТПТИ, би била по-голяма в неселскостопанските сектори. Но един провал би означавал също, че ЕС и САЩ биха пропуснали историческа възможност за развитие както на търговия от световно значение, основана на правила, така и на социални, екологични и етични стандарти в бъдещите многостранни търговски преговори.

Важно е България да съумее да спечели и да застане до онези страни в ЕС, които ще се възползват от сключването на Споразумението за ТПТИ. А това може да стане само при съвместна работа на фермерите, преработвателите, науката и правителството.

ЛИТЕРАТУРА

Митова, Д. 2014. Биологичното производство – приоритет на българското земеделие в новия програмен период 2014–2020 г. *Икономика и управление на селското стопанство*, № 3, с. 3-16

Хилари, Д. 2015. ТПТИ – харта за дерегулации, атака срещу работните места и края на демокрацията.

Министерство на земеделието и храните „Аграрен доклад”, издания 2000–2014 г.

МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите органи на биологичното производство.

НСИ, Външна търговия, <http://ftrade.nsi.bg:7779/discoverer/app/portal?viewerItemID=1976&event=apiPortalOpen&clientType=viewer>

Производство, разпространение и потребление на биологични продукти в България, маркетингово проучване, Vitosha Research, 2009.

European Parliament “Risks and Opportunities for the EU Agri-food Sector in a Possible EU-US Trade Agreement”, study, 2014, AgroParisTech & Centre d’Études Prospectives et d’Informations Internationales (CEPII): http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/514007/AGRI_IPOL_STU%282014%29514007_EN.pdf

U. S. Baseline Briefing Book Projections for Agricultural and Biofuel Markets, March 2015, FAPRI, University of Missouri.

Opportunities and Challenges in Some Sectors of Bulgarian Agriculture within Transatlantic Partnership for Trade and Investment

D. MITOVA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

The purpose of this article is to analyze the opportunities and challenges for some sectors of Bulgarian agriculture within the transatlantic partnership for trade and investment. Studies of the effects of TPTI work with a number of assumptions as yet negotiations continue and the parameters of the agreement are not entirely clear, except that it mainly aims at liberalizing trade between the EU and the US.

On the basis of statistical data is traced Bulgaria’s trade with the US, in particular agricultural trade and some conclusions are made about the importance of the agricultural sector for the TPTI. The export and import of Bulgaria to the US is analyzed for 15 – year’s period and trends in agricultural trade are set, as well as most important traded products are pointed. Analyzed the impact of TPTI on meat livestock and organic farming sectors are analyzed.

Bulgaria maintains active trading relationship with the US. After accession to the EU, US agricultural exports even increased, reaching in 2014 20.5% of total exports of Bulgaria to the United States and 1.7% of the total agricultural exports of Bulgaria. At

the same time, agricultural imports from the US to Bulgaria is about 8.2% of total US imports, which in 2014 amounted to 377 mills. \$. All exports of Bulgaria to the United States in 2014 were worth 415 mills. \$.

Most traded goods from Bulgaria in US are dairy products (cheeses), oil-bearing seeds and tobacco. The most common of the US goods in Bulgaria are tobacco, meal and prepared foods, and fruits and vegetables. By reducing trade barriers Bulgaria may even increase its role on the US market because Bulgarian products would become even more affordable. Another issue is whether Bulgaria has sufficient production to seek the realization at the American market.

Elimination of tariffs and non-tariff barriers to mutual trade between Bulgaria and the USA will affect sectors of meat and livestock and organic farming. Bulgarian consumers will be able to choose between a wide range of agricultural commodities, as well as lower prices. Important here is that choice has to be informed - i.e. a clear indication on the labels of the composition and origin of food. Trade liberalization would lead to more competition on the European market, particularly in some products such as meat. Competitive pressures in meat and meat products will more affect subsidized agricultural production in Western Europe, while Bulgarian producers would not be significantly affected, since Bulgaria is even now a net importer of meat. It can be expected even moving production investment from Western countries to Bulgaria, where production resources are cheaper (labor, forage base, etc.).

Lifting the ban on US to EU imports of meat produced using growth hormones as well as non-hormonal growth promoters; of products and foods containing GMOs and others has the potential to enhance the flow of raw materials for the food industry in Europe and in Bulgaria as well. At the same time, the EU and Bulgaria must carefully decide whether they would like such materials to enter our markets, in view of the stricter European standards for food safety and human health. The attitude towards these issues should follow a science-based approach and the society should have the opportunity to make informed choices.

In the organic sector TPTI would further facilitate the process of exchange of organic products and organic food between Bulgaria and the US. It would help to enrich the assortment of organic products reaching the Bulgarian consumer, on the one hand and on the other - would give the Bulgarian bio producer a huge (over 850 mil. people) market for its organic products. Essential oils of rose, lavender, mint, wild berries and dried herbs, honey and cheese can be called niche products with which Bulgaria would conquered the even larger share of the US market.

Bulgarian agriculture can realize the benefits of TPTI through niche products - dairy products, honey, tobacco, herbs, essential oils, organic products that find acceptance of multimillion markets such as the US.

Key words: TPTI, opportunities, challenges, agriculture trade, meat livestock, organic farming

Статията се базира на доклада „Възможности и предизвикателства пред българското земеделие в рамките на Трансатлантическото партньорство за търговия и инвестиции“, възложен от евродепутата Момчил Неков на екип от Институт по аграрна икономика – София, и финансиран от Европейския парламент.